

प्रकरण पहिले
“प्रारंताविक व भूमिका”
पान क्र. १ ते १०

प्रकरण १ ले प्रास्ताविक व भूमिका

अ) अभ्यासाची पार्श्वभूमी -

मूलतः मानव हा कथाप्रिय प्राणी आहे. कथा सांगणे अथवा ऐकणे हा छंद मानवाला कायमचाच जडलेला असून या छंदातूनच कथात्मक वाङ्मयाचा उगम झालेला दिसतो. कथेचे मूळ हे लोककथेत ललितामध्ये सापडते. मात्र पूर्वीच्या कथा ह्या एका व्यक्तीकडून दुसऱ्या व्यक्तिकडे मौखिक रूपात सांगितल्या जात असत. एकूणच, काळाच्या ओघात मुद्रणकलेच्या विकासानंतर कथा ह्या अक्षर रूपाने बंदिस्त झाल्या. एकूणच मुद्रणकलेच्या विकासानंतर कथा वाङ्मय प्रकार बहारास आला. यामध्ये कलात्मकतेच्या दृष्टीकोनातून सरस, उत्कृष्ट कथाकार म्हणून ह.ना. आपटे यांचे कथावाङ्मय प्रकारात मोलाचे योगदान आहे. त्यांच्या कालखंडापासून कथावाङ्मय खऱ्या अर्थाने सक्षम बनले.

वि.सी. गुर्जर यांचे 'द्राक्षाचे घोस', दिवाकर यांच्या 'समाधी व सहा गोष्टी', दिवाकर कृष्णाची कथा, य.गो. जोशी यांच्या 'शेवग्याच्या शेंगा, वहिनीच्या बांगड्या, रेघोट्याचे दैवत, याचबरोबर न.चि. केळकर, ना. ह. आपटे, वा.म. जोशी, ना.सी. फडके इ. सर्व लेखकांनी कथावाङ्मय प्रकारास हातभार लावला आहे. प्रामुख्याने कथामध्ये अद्भूतरम्यता, इसापनिती पध्दतीच्या असणाऱ्या कथांना वास्तविक जीवनाचा स्पर्श होवून मानवी मनाची सूक्ष्म स्पंदने टिपण्यास सुरूवात याच कालखंडात झाली व येथून पुढे, नव्या दमाचे वि.स. खांडेकर यांच्या 'हस्ताचा पाऊस, वनदेवता, सांजवत, व्यंकटेश माडगूळकरांच्या माणदेशी माणसं, उंबरठा, गावाकडच्या गोष्टी, शंकर पाटील धिंड, वळीव, शांकर कथा' इ. अनेक ग्रामीण कथाकारांनी, गावाकडील अस्सल वास्तव चित्र आपल्या कथेमध्ये साकारून कथेस दर्जा प्राप्त करून दिला. यामुळे साहजिकच कथांनी मनाचा ठाव घेतल्याचे दिसून येते.

मुळातच मानव प्राणी हा कथाप्रिय असल्याने साहजिकच या वाङ्मय प्रकाराचा माझ्या मनःखोलवर परिणाम झाला. लहानपणी कथांची अद्भूतरम्यता वाचनात आल्याने कथांविषयीची कुतूहलता कायमच मनात होती. पुढे माध्यमिक शालेय जीवनात ग्रामीण लेखकांच्या कथा पाठ्यपुस्तकात अभ्यासल्या होत्या. साहजिकच कथा लिहिणारे साहित्यिक व कथांमधील जिवंतपणा, त्यांनी चित्रित केलेले वास्तव जीवन मनाला भूळ पाडून गेले. यामुळे कथावाङ्मय प्रकाराची ओढ माझ्या मनात कायम घर करून राहिली.

आपल्या मनातील विचार दिलखुलास मांडता येणारे माध्यम म्हणजे कथा होय. वर्तमानकाळ, भूतकाळ, भविष्यकाळ अशा सर्वच स्तरावर कथांना गुंफता येते तसेच तिच्या माध्यमातून सामाजिक वास्तववाद नजरेत भरतोच परंतु समाज प्रबोधनाचे उत्तम अंजन 'कथा'च असतात याची प्रचिती येते. जी.ए. कुलकर्णी यांची राणी ही कथा, योगीराज वाघमारेची बेगड, उध्दव शेळकेची जिद्द, आप्पासाहेब खोत यांची 'कोंबडी' अशा अनेक अस्सल कथा ऐकण्यात व वाचनात आल्याने सर्वच कथा काळजावर ठाण मांडून बसल्या व त्यातूनच पुढील शिक्षणक्रमात कथांचा अभ्यास करायचा हे निश्चित झाले.

पुढील शिक्षणक्रमात गुंतत गेल्याने प्रकाश संत सरांना मला भेटता आले नसले तरी त्यांच्या विषयीचा अभिमान, त्यांच्या लेखणीची जादू मनात कायम होती. याचबरोबर लंपनच्या भावविश्वा बद्दल वेगळ काही जाणून घेण्याचं औत्सुक्य हेच अभ्यासविषय निवडीमागील मुख्य कारण बनले.

ब) लेखकाचा परिचय -

मराठी साहित्य शारदेच्या गळ्यातील सुंदर देशीकार लेणे होण्याचा बहुमान अल्पावधीत ज्यांनी मिळवला ते उत्कृष्ट कथाकार म्हणजे 'प्रकाश नारायण संत' हे होत. संताचे नांव भालचंद्र गोपाळ दिक्षीत असे आहे. शिवाय महाराष्ट्रातील सुप्रसिध्द ज्येष्ठ कवयित्री इंदिरा संत यांचे ते चिरंजीव (सुपुत्र) होत. संताचा जन्म त्यांच्या मूळ गावी म्हणजे 'तवंदी' येथे १९३७ साली झाला. त्यांचे प्राथमिक व माध्यमिक शिक्षण त्यांच्या आजोळी बेळगांव येथे पूर्ण झाले असून त्यांच्या व्यक्तिमत्त्वाचा खरा पिंड पोसला तो याच गावात व याच तांबड्या

मातीत. संताचे पुढील महाविद्यालयीन शिक्षण पुणे येथील फर्ग्युसन कॉलेजमध्ये बी.एस्सी. व एम्.एस्सी. ने पूर्ण करून १९६२ साली कराड येथील यशवंतराव चव्हाण सायन्स कॉलेजमध्ये 'भूगर्भशास्त्राचे' प्राध्यापक म्हणून ते नोकरीत रूजू झाले.

आई इंदिरा संत (आक्का) व वडिल ना.मा. संत (नाना) यांच्या साहित्याचा प्रभाव प्रकाश संत यांच्या वाङ्मयावर विशेष जाणवतो. परंपरागत चालत आलेला साहित्याचा वारसा पुढे चालवून साहित्य प्रांतात आपल्या नावाचा ठसा उमटविण्यात ते यशस्वी झाले आहेत. विशेषतः त्यांच्या वाङ्मयात ललित निबंधाचा प्रभाव स्पष्ट दिसतो. अर्थात त्यांच्या कथा म्हणजे लालित्याच्या निखळ अविष्कार वाटतात. त्यांच्या मनात साचून राहिलेल्या भावना नक्षत्राच्या सुरेख लेण्याप्रमाणे कथा रूपाने वाचकांच्या समोर मांडल्या आहेत. त्यामधून एक सुरेख विलोभनीय असे बालविश्व निर्माण केले आहे. आईच्या काव्यकलेचा व वडिलांच्या लघुनिबंधातील लालित्याचा सुरेख संगम म्हणजे प्रकाश संत यांच्या कथा आहेत.

मूळातच संताचे व्यक्तिमत्व हे गूढ वाटते. याला त्यांचा स्वभावच कारणीभूत वाटतो. शांत, अबोलेपणा, चेहऱ्यावर गंभीरता, बोलण्यातील मितभाषीयता व काहिसा अलिप्तपणा त्यांच्या व्यक्तिमत्वातून स्पष्ट जाणवतो. म्हणूनच ते इतरांपेक्षा वेगळे वाटतात. आपल्याच भावविश्वात सदैव रंगून जावून 'स्व' चा शोध घेताना ते कथामधून दिसतात. संस्कृती, आचार, विचार, चिंतनशील स्वभाव याचबरोबर त्यांना असलेली वाचनाची, लिहीण्याची, चित्रकलेची, संगीताची, काव्याची आवड व निसर्गावरील असणाऱ्या उत्कृष्ट प्रीतिचे प्रतिबिंब संताच्या व्यक्तिमत्वातून भरभरून पहावयास मिळते. त्यामुळे साहजिकच जे संतांनी पाहिलं, भोगलं, अनुभवलं तेच त्यांनी योग्य पध्दतीने कथांतून मांडण्याचा प्रयत्न केला आहे.

एका लहान, कोवळ्या मनाच्या मुलाभोवती असणाऱ्या दुहेरी शेजार संस्कृतीची, भाषेच्या रंजकत्वाची, त्याला आढळलेल्या नाना व्यवसाय करणाऱ्या लहान थोर माणसांची, पाहिलेल्या रम्य ऋतूचक्राची, साद कोमल प्रेमभावनेची, नातेसंबंधाची, त्यांच्या संगीत चित्रकलेच्या छंदाची, अनघड सवंगड्याची, त्यांचा नाद, रस, गंधानी ओथंबलेल्या मयसभेसारख्या जगताची सांगोपांग दर्शने व सर्वात महत्त्वाचे म्हणजे आईच्या प्रेमास आतूर

असणारा, परंतु तितक्याच प्रकर्षाने तिचा वियोग सहन करणाऱ्या लंपनच्या मनातील सूक्ष्म हिंदोळे त्यांनी कथारूपांच्या माध्यमातून साकारलेले आहेत.

संताच्या सर्वच कथांमधून प्रेम व प्रेमातील मांगल्य स्पष्ट जाणवते. त्यांचे हे प्रेम म्हणजे साधना होती. तिचे उठसूठ प्रदर्शन करणे त्यांच्या वृत्तीत नव्हते. आंतरिक जिव्हाळ्याने ती जतन करण्यातच तिचे साफल्य आहे असे त्यांना वाटत असावे. संताच्याविषयी, म.द. हातकणंगलेकर म्हणतात - “त्यांच्या कथा म्हणजे अशा साधकाची स्मरणयात्रा आहे.”^१ त्यांच्या कथांमध्ये मध्यमवर्गीय कुटुंबातील कोवळ्या मनाच्या, मुलाच्या मनातील असंख्य प्रश्नांना, त्यांच्या वेदनांना, निरागस मनास त्यांनी लंपनच्या रूपाने प्रकट केले आहे.

→ संतानी सर्वप्रथम १९६४ साली सत्यकथेत ‘प्रकाश संताच्या’ ‘वनवास’ कथेतून त्यांच्या मानसपुत्राचा अर्थात लंपनचा जन्म झाला आहे. परंतु पूर्ण सक्षमपणे समोर आला तो १९९४ सालीच. या सालीच प्रकाश संताचा पहिला कथासंग्रह ‘वनवास’ हा प्रकाशित झाला. तर १५ ऑगस्ट १९९७ साली प्रकाश संत यांचा दुसरा कथासंग्रह ‘शारदा संगीत’ प्रकाशित झाला. ‘पंखा’ हा तिसरा कथासंग्रह ७ एप्रिल २००१ साली तर शेवटचा चौथा कथासंग्रह ‘झुंबर’ हा ते हयात नसताना जुलै २००४ साली प्रकाशित करण्यात आला असून संतांचे चारही कथासंग्रह म्हणजे लंपनच्या भावविश्वाचा चढता आलेख आहे.

संतांचे कथासंग्रह एखादा चित्रपट पहावा असेच मनमोहक वाटतात. लंपनचे भावविश्व जस जसे वाढते तस तसा त्यांच्या कथेतून लंपन अधिकच सुजाण होऊन परिपक्वतेचे प्रतिक वाटला आहे. वाचकाला आपल्या ‘मॅड’ दुनियेत हरवून नेणारा लंपन निराळा व विरळा आहे. आपल्या भूतकाळातील स्मृती व वास्तव यांचे ओतप्रोत दालन संतांनी या रूपाने रेखाटले आहे. ताजे टवटवीत प्रसंग, भावनांचे भाव-तरंग, सुक्ष्मातील सूक्ष्म हालचाली, अनुभवांचे अवघे रस, रंग, गंध त्यांनी वाचकांपर्यंत पोहचवून उत्कृष्ट साहित्यकारांच्या पंक्तीत बसवण्याचा मान मिळवला आहे.

प्रकाश संतांच्या लेखणीचा, साहित्याचा गौरव म्हणून त्यांच्या कथेना व कथासंग्रहांना पुरस्कार मिळालेले आहेत. ‘वनवास’ या कथासंग्रहास १९९३ साली श्री. दा. पानवलकर

पुरस्कार, १९९४-९५ साली 'वनवास' कथासंग्रहास महाराष्ट्र राज्य पारितोषिक मिळाले तर ग्रंथोत्तेजक पुरस्कार इचलकरंजी (१९९५) डॉ. अ.व. वर्टी पुरस्कार, नाशिक (१९९६) व महाराष्ट्र फौंडेशन पुरस्कार १९९७ साली मिळाला.

'शारदा संगीत' या कथासंग्रहास १९९७-९८ साली महाराष्ट्र राज्य पारितोषिक या पुरस्काराने सन्मानित करण्यात आले. तर 'शारदा संगीत' कथेसाठी १९९४ साली नवी दिल्ली येथील कथा पुरस्कार, 'आदम' कथेसाठी 'शांताराम पुरस्कार' हा १९९३ साली अ.भा. मराठी साहित्य संमेलन, परभणी येथे संतांना प्रदान करण्यात आला. प्रकाश संतांच्या साहित्यामध्ये मानवी मनांची स्पंदने हळूवारपणे रेखाटलेली असून मानवी मनाचा उत्तम आविष्कार त्यामध्ये आहे. नुसतेच आडनावांने संत नाहीत तर प्रत्यक्ष कृती व अकृतींना विचारांचा वारसा व वसा देणारे खरोखरचे 'संत' होते असे म्हटल्यास वावगे ठरू नये.

क) प्रकाश संत यांच्या वाङ्मयीन परिचय -

बेळगांवच्या तांबड्या मातीचा सुवास वाचकांच्या हृदयात अखंड तेवत ठेवण्याची किमया केली आहे ती म्हणजे प्रकाश संत यांनीच होय. मराठी वाङ्मयाच्या क्षेत्रात अनेक थोर साहित्यिक जन्मास आले व अजरामर ठरले. त्यांनी लिहिलेल्या नाट्य, कविता, कादंबरी, कथांमुळे एकंदरीत ललित वाङ्मय सर्वतोपरीने उजळून निघाले यामध्ये प्रकाश संत यांचा वाटा देखील तितकाच महत्वाचा आहे.

“जी.ए. कुलकर्णी या जेष्ठ साहित्यिकांनंतर बेळगांवच अस्सल रूप तितक्याच ताकदीने कोणी मांडले असेल तर ते म्हणजे प्रकाश संत यांनी होय. प्रकाश संत यांची वाङ्मय निर्मिती केवळ चार कथासंग्रहापुरती मर्यादीत असली तरी, मराठी साहित्याच्या प्रांतात त्यांनी अग्रक्रमाचे स्थान मिळवले आहे. त्याचे 'वनवास', 'शारदा संगीत', 'पंखा' व शेवटचा 'झुंबर' हा कथासंग्रह एवढे वाङ्मय प्रकाशित झालेले आहे. संताचे सर्वच साहित्य हे लालित्याने परिपूर्ण असून एकाच वेळेस वाचकाला, लंपनच्या भाषेत “एकोणीसशे अडतीस वेळा वाचावे वाटते असेच आहे.” कथासंग्रहातील भाषाशैली, कथेचा ढाचा, कथेची मांडणी, आशय, विषय, कथेमधील सामाजिक विषण्णता व प्रखर वास्तवता या साऱ्याच गोष्टीमुळे

संतांच्या साहित्याला वेगळीच झळाळी प्राप्त झाली आहे.

प्रकाश संत यांचा पहिला कथासंग्रह 'वनवास' हा आहे. या कथासंग्रहातील कथांमधून संतांनी आपले बालपणात मनात येणारे विचार, प्रसंग याचे क्रमवार तपशीलवारपणे सुंदररीत्या वाचकांपुढे सादर केले आहे. यामध्ये प्रामुख्याने त्यांची वाढ व विकास सहज पाहता येते. या कथासंग्रहातून लंपनची सुरुवातीची काही वर्षे सादर केली असून त्यांचे घर, आजी-आजोबा, आई-वडिल, नातेवाईक, बाजूचा परिसर, दिनक्रम, पाहुणे, निसर्ग, रस्ते, शाळेतील दिवस, शिक्षक, खट्याळ आरभाट मित्र, लाडकी मैत्रिण सुमी, शाळेमध्ये निरखलेल्या मुली, समाजातील व्यावसायिक लोक आदीचे बारीक सारीक चित्रण समोर उभे केले आहे. कथासंग्रहातून प्रकट होणाऱ्या कथा ह्या, एकाकीपणाचे सृजनतेत रूपांतर असून कोवळ्या मनाचा आ हळवा आ विष्कार प्रकाश संत यांनी घडविला आहे. यामधून सतत वाचकाला कथांमधून पराधिनतेचे भय जाणवत राहते हे विशेष आहे.

'लंपन' हा वनवास कथासंग्रहाचा नायक म्हणून कथासंग्रहात वावरत असला तरी तो निरागस, अजाण, अबोल आहे. त्याच्या मनाचे रीतेपण व मनातील अनामिक भिती, त्यास असह्य बनवते तर प्रसंगी आईच्या प्रेमाचे वात्सल्य त्यास उपरेपणाची, परकेपणाची बोचण देणारी वाटत आहे. तो शालेय शिक्षणाबरोबर जगाच्या व्यवहारी, कटु सत्याची ओळख करून घेताना दिसतो. ही लंपनच्या आयुष्याची प्राथमिक अवस्थाच म्हणावी लागेल. यामध्ये जीवापेक्षा जास्त उत्कट प्रेम करणारी सुमी लंपनच्या बालमनाचा आधार असून, त्यांच्या प्रेमातील प्रांजळपणा, निरागस भावना प्रकाश संतांनी या कथासंग्रहातून टिपली आहे.

लंपनची आवड, निवड, बालसुलभ मन, मनातील कुतूहल, त्यांच्या मनातील नानाविध प्रश्नांची साखळी, याचबरोबर त्यांच्या पदरी आलेले दुःख, वेदनेची आर्त बोचण, उपरेपणाची जाणीव, वियोगाची तडफ, सुखद प्रसंग असे अनेक पदर प्रकाश संत यांनी वनवास या कथासंग्रहात मांडून अनुभूतीची एक कडी पूर्ण केली आहे व लंपनच्या मनोविश्लेषणात्मक, भावना प्रांजळपणे मांडल्या आहेत.

'शारदा संगीत' हा प्रकाश संत यांचा दुसरा कथासंग्रह आहे. यामधून लंपनची आ वयानुसार

या

वाढत जाणारी दुसऱ्या अवस्थेचे चित्रण रेखाटले आहे. शारदा संगीतमधून लंपन थोडासा विचारी व सामाजिक बांधीलकी जतन करून तो बुध्दीने महत्वाचे निर्णय घेताना दिसतो. तसेच तो आपल्यामध्ये असणाऱ्या 'स्व'चा शोध घेत आहे. या कालखंडातच संगीत कलेची ओढ, त्याच्यामध्ये निर्माण झाली आहे व ती, तो जतन करताना दिसतो.

'शारदा संगीत' या संग्रहातील पन्नास एक पृष्ठांची शीर्षक कथा ही दीर्घकथा किंवा लघुकादंबरी आहे असेच वाटते. परंतु प्रकाश संत यांनी अतिशय सुसूत्रने दीर्घकथेची कडी पूर्ण केली आहे. यामध्ये 'संगीत' विद्यालयाचा परिसर, पात्रे, शिक्षक, विद्यार्थी, लहान मोठे गैरसमज, मनात दाटणारी विचारांची गलबते, प्रसंग यांचा सरळ रेषेतील आणि नागमोडी आलेख मुद्रित झाला आहे. लंपनची गायन कलेतील गुणवत्ता व गती वाढल्याचे तसेच मुलींविषयी प्रकर्षाने जाणवणारा बुजरेपणा कमी होत गेला आहे. मात्र मुलींशी लंपनचे विशेष जमत नाही हे या संग्रहातून दिसते.

लंपनला आलेले अनुभव तपशीलवारपणे मांडताना यामधील हिरा, सुमी तसेच दुर्दैवी शेवंता अशा व्यक्तिचित्रांच्या माध्यमातून समाजातील दाहक, वास्तविक रूप प्रकाश संतांनी एखाद्या टीपकागदाप्रमाणे टिपले आहे.

प्रकाश संत यांनी एकूणच 'शारदा संगीत' या संग्रहातून मनातील भावना, अनुभव, आवडी-निवडी टिपून मानवी मनाचा अप्रतिम वेध साधला आहे. याचे पुढचे पाऊल किंबहुना यापुढील उर्जित अवस्था म्हणजे प्रकाश संत यांचा तिसरा कथासंग्रह 'पंखा' हा आहे.

या कथासंग्रहातून वाढत्या वयाबरोबर समाजात घडत असणाऱ्या घटनांची शृंखलाच लंपनच्या माध्यमातून गुंफली आहे. प्रकाश संत यांच्याविषयी व त्यांच्या कथासंग्रहाविषयी प्रसिध्द साहित्यिक अनंत मनोहर म्हणतात - "एका छोट्या गोष्टीत मला खूप काही दिसत. ती म्हणजे 'पंखा'ची अर्पणपत्रिका.^३" यावरूनच संतांच्या 'पंखा' कथासंग्रहातील उंची स्पष्टपणे कळते.

प्रकाश संत यांनी या कथासंग्रहातील लंपनच्या माध्यमातून प्रेम, माया, वात्सल्य या त्रिकोणी प्रेमळ गुंत्यातून कर्तृत्वाची सीमा गाठण्याचा अट्टाहास पदोपदी जाणवतो. 'पंखा'

कथासंग्रहातून लंपनला सुमीच्या चावट प्रीतीची लागलेली चाहूल हे किशोरवयातील मुलाचे प्रातिनिधीक रूप संत यांनी उभे केले आहे. मनात साचून राहिलेल्या भावनांना या कथासंग्रहातून संतांनी चित्रित केल्या आहेत. गावाकडचा निसर्गरम्य परिसर, तिथली माणसं, तांबडी माती, आजी-आजोबा, आई-वडिल यांची उत्कट प्रीती, जीवाभावाची सोबतीण सुमी, भावंडे याच्याविषयीची वाटणारी ओढ तर दुसरीकडे घरातील नोकर बाबुराव, दुंडाप्पा, मन्याशेट, टी. जी. कासारगोड, सावकार, सुरेंद्रनाथ, सांबप्रसाद, टोपीकर मास्तर, निमू-मावशी आदी विषयींचा आदरभाव या कथासंग्रहातून व्यक्त झाला आहे. या सर्व परिस्थितीचा प्रामुख्याने लंपनला त्याच्या कर्तृत्वाला आकार देण्यास महत्वपूर्ण जोड मिळाली आहे.

वय जसं वाढत जाते तस तसे येणारे अनुभव सविस्तरपणे मांडल्यामुळे लंपनची व्यक्तिरेखा खूपच रोचक वाटते. या संग्रहातून लंपनवरील असणारे प्रेम व त्या प्रेमाचा डोळसपणे अभ्यास करून, त्यातील हळुवार स्पंदने प्रकाश संतांनी टिपली आहेत. तसेच मुलींविषयीचे आकर्षण, किशोर मनाची अस्वस्थता, नाटकी जगाची ओळख, माणसांच्या आवडी-निवडी, स्वभाव, माणुसकीची शिकवण देणारे प्रसंग या सर्वांमुळे 'पंखा' कथासंग्रह त्यांच्या इतर कलाकृतीपेक्षा वेगळा वाटतो. प्रादेशिकता, समाज, संस्कृती, मानवता या चतुःसूत्रीचा अविष्कार या संग्रहातून नजरेत भरल्याशिवाय राहत नाही. माणसाची श्रीमंती पेश्यावर नसून मनाच्या मोठेपणावरती असते हा संदेश प्रकाश संत दयायला विसलेले नाहीत. कथासंग्रहातील संस्काराचा ठेवा हीच जाणीव 'पंखा'तून दिसते.

'झुंबर' हा प्रकाश संतांची शेवटची कलाकृती होय. त्यांच्या निधनानंतर सन २००४ साली हा कथासंग्रह प्रकाशित करण्यात आला. या कथासंग्रहातून प्रकाश संत यांनी प्रामुख्याने लंपनच्या प्रौढपणातील अवस्थेचे प्रातिनिधीत्व रूप मांडले आहे. सुखद दुःखद अनुभव, मायाजाळ, संसार तसेच वैवाहिक सामाजिक जबाबदारी या सान्या गोष्टी लंपन व्यवस्थितपणे पार पाडताना चित्रित झाले आहे.

प्रकाश संतांना साहित्यक्षेत्रात भरपूर योगदान द्यावयाचे होते मात्र तत्पूर्वीच काळाने निरागस मनाच्या लंपनच्या 'स्वगतास' हिरावून घेतले. ही साहित्यातील एक पोकळी निर्माण

करणारी घटना आहे. वनवास, शारदा संगीत, पंखा, झुंबर या साहित्याची दखल घेताना मंदिनी बसोले म्हणतात - “आर. के. लक्ष्मण यांच्या स्वामी अॅण्ड हिज फ्रेण्डस् आणि लंपन व त्याचे भावविश्व यांच्यात काहीतरी नाते आहे असे वाटते. स्वामी अॅण्ड हिज फ्रेण्डस् प्रमाणेच लंपनवरही दूरदर्शन मालिका निघाली तर काय बहार येईल!” असा वाटणारा विश्वास केवळ प्रकाश संत यांच्या साहित्यातील दर्जेदार लेखनाचा अविष्कार म्हणणे वावगे ठरणार नाही.

संदर्भ टीपा :-

- १) ललित, सप्टेंबर २००३,
निखळलेले प्रकाशाचे झुंबर
म.द. हातकणंगलेकर
- २) दै. तरूण भारत, बेळगांव दि.१६ जुलै २००३
प्रकाश नारायण संत : एक टिपण
अनंत मनोहर
- ३) दै. लोकसत्ता, २६ जुलै २००३,
लंपनवर मालिका निघेल का?
नंदीनी बसोले,
अंधेरी, मुंबई
